

PALEIS HET LOO

JAAAR VERSLAG

Paleis Het Loo 2015

missie

Paleis Het Loo is een publieksgericht samenspel van paleis, tuinen en museum, waar met passie de geschiedenis van het Huis Oranje-Nassau en zijn wooncultuur op een aansprekende wijze wordt getoond.

visie

We willen onze bezoekers raken met verhalen over het paleis en zijn bewoners. Door het heden en verleden op een verrassende wijze te verbinden, willen we bezoekers een onvergetelijke dag op Paleis Het Loo bezorgen.

INHOUDSOPGAVE

1	Directie & Raad van Toezicht	4
	Interview John Berends	10
2	Publiek & Programma	12
	Jaar in Beeld	16
	Interview Robert Rozenboom	18
3	Verzamelen & Bewaren	20
	De belangrijkste aanwinsten in 2015	22
	Interview Fabienne van Beek	26
4	Marketing & Communicatie	28
	Interview Laura Meerveld	32
5	Organisatie & Maatschappelijke Ondersteuning	34
6	Partners, Fondsen & Financiën	38
7	Conclusie & Vooruitblik 2016	44
	Facts & Figures	46
	Colofon	47

1

DIRECTIE & Raad van Toezicht

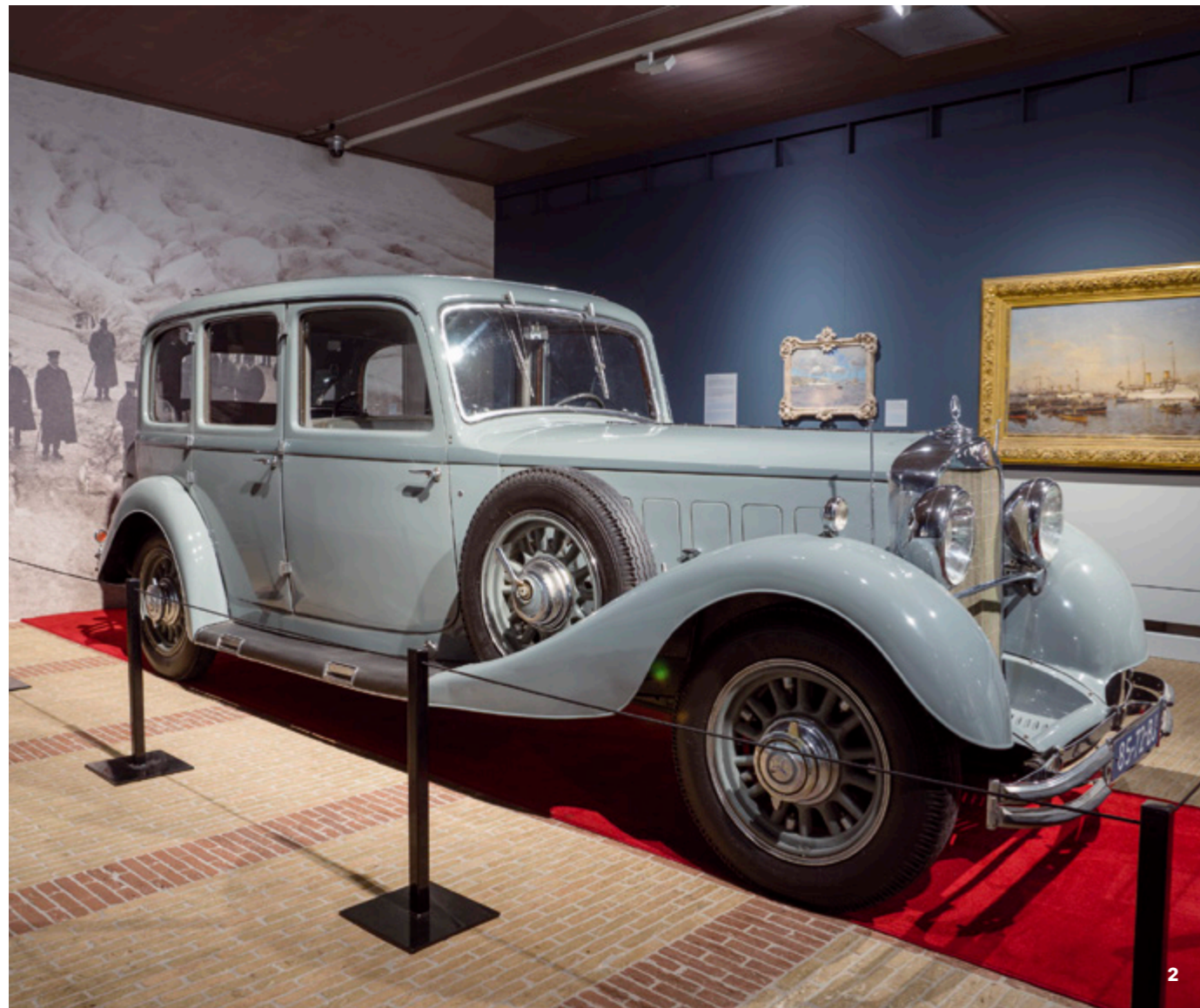
1 De 'nieuwe' Cadillac van Koningin Wilhelmina.

Van begin tot eind was 2015 letterlijk en figuurlijk in beweging. Nadat begin januari de Renault Floride van Grace Kelly (1929-1982) de tentoonstellingszaal was uitgereden, rolde kort daarop de koets van Keizerin Elisabeth van Oostenrijk (1837-1898) het museum binnen. Op donderdag 9 april opende H.K.H. Prinses Margriet in aanwezigheid van Aartshertog Michael von Habsburg-Lothringen, een nazaat van de Keizerin, de prachtige tentoonstelling over Sisi. Musicalzangeres Pia Douwes was speciaal voor deze gelegenheid opnieuw in de huid van Sisi gekropen en vertolkte op weergaloze wijze het lied *Mijn leven is van mij*. De tentoonstelling trok veel bezoekers die naast de koets ook de talrijke Weense bruiklenen bewonderden.

Er rolde en reed veel meer over het museumterrein. In juni openden we de nieuwe presentatie van rijtuigen en auto's in het Stallencolplex. Een langgekoesterde wens van bezoekers ging in vervulling: ze mochten sindsdien tussen het mobiele erfgoed lopen en bijvoorbeeld de pas verworven Austin Sheerline van Koningin Juliana (1909-2004) en de Cadillac van Koningin Wilhelmina (1880-1962) van dichtbij bekijken. Beide auto's reden eind augustus mee tijdens het driedaagse evenement *Paardenkracht & Autopracht*, ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van het Koninklijk Staldepartement. Maar liefst veertienduizend mensen keken naar de dagelijkse optocht van rijtuigen en auto's. Dat kwam mede door de aanwezigheid van de Gouden Koets. Nadat de andere rijtuigen weggereden waren, was het tot de verbeelding sprekende rijtuig nog een week te zien in Paleis Het Loo. Honderden schoolkinderen verdiepten zich in deze koets via een speciaal educatieprogramma.

Na het vertrek van het rijtuig van Sisi eind september, reed enkele weken later opnieuw een bijzonder voertuig Paleis Het Loo binnen: de Mercedes-Benz van de Duitse Keizer Wilhelm II (1859-1941) uit het Louwman museum, het pronkstuk van de tentoonstelling *Der Kaiser!*. Deze expositie was het resultaat van de samenwerking met Huis Doorn en toonde in het kader van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog de geschiedenis van een opmerkelijke Europese vorst.

Achter de schermen werd gewerkt aan de *Renovatie & Uitbreiding* van Paleis Het Loo. De leden van de projectorganisatie betrokken in het vroege najaar hun kantoor in de Rookzaal en eind oktober openbaarden we onze plannen die van Paleis Het Loo een modern museum én een dagattractie moeten maken. We schreven een architectenselectie uit en het ontwerp van KAAJN Architecten kwam in maart 2016 als winnaar uit de bus.

2

Een belangrijke organisatorische vernieuwing was de overgang van de 194 vrijwilligers van Stichting 't Konings Loo naar Paleis Het Loo. De vrijwilligers zijn een onmisbare steun en uit de opbrengsten van hun werkzaamheden konden belangrijke aankopen worden gefinancierd, zoals het portret van Anna Paulowna (1795-1865) door Jean-Baptiste van der Hulst (1790-1862), dat eind 2016 in de tentoonstelling over deze kleurrijke Romanov aan het Nederlandse hof te zien zal zijn.

Traditiegetrouw sloten we het jaar af met *Winterpaleis Het Loo*. In het museum waren schitterende gedekte tafels en historische kerstversieringen te zien en op het Stallencomplex was de ijsbaan weer

in trek bij veel schaatsers. Toen op 31 december onze laatste gast zijn auto van het parkeerterrein reed, stond de teller op 356.386 bezoekers.

De directie is intussen vol vertrouwen begonnen aan 2016. Uiteraard staan enkele belangrijke tentoonstellingen en evenementen 'op de rol'. Tegelijkertijd wordt de noodzakelijke sluiting van het paleis voorbereid (2017-2020). In het volgende jaarverslag laten we weten hoe Paleis Het Loo dan 'anders open' zal zijn.

MICHEL VAN MAARSEVEEN

Directeur
Mei 2016

3

4

5

2 Een van de auto's van Wilhelm II in de expositie Der Kaiser. De Mercedes-Benz werd uitgeleend door het Louwman Museum. Foto: Menno Mulder Photography.

3 De auto's en rijtuigen in het Stallencomplex zijn sinds juni 2015 van dichtbij te bekijken.

4 H.K.H. Prinses Margriet in gesprek met musicalster Pia Douwes bij de opening van de tentoonstelling Sisi, sprookje & werkelijkheid. Links Aartshertog Michael von Habsburg-Lothringen, een nazaat van Keizerin Sisi. Foto: Menno Mulder Photography.

5 De Raad van Toezicht en directie van Paleis Het Loo. V.l.n.r. Marc van Gelder, Michel van Maarseveen, Gerdi Verbeet, Pien Harms, H.M. Koningin Máxima, Flip Maarschalkerweerd, Saskia Stuiveling en Marry de Gaay Fortman. Foto: Frank van Beek.

SAMEN- STELLING van de directie

Algemeen directeur

drs. M.P. (Michel) van Maarseveen

Belangrijkste nevenfuncties:

- Lid Raad van Adviseurs Vereniging Rembrandt.
- Lid Adviescommissie Geschiedenis en Letteren van het Prins Bernhard Cultuurfonds.
- Lid stuurgroep Citymarketing Apeldoorn.
- Lid Veluws Attractie Overleg.
- Lid Toeristisch Platform Apeldoorn.
- Lid ronde tafel "Toekomst Paleis Soestdijk".
- Lid stuurgroep CollectieCentrum Nederland.
- Adviseur Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau.
- Adviseur Stichting Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen.
- Adviseur Noord-Veluws Museum.

Zakelijk adjunct-directeur

drs. P.L. (Pien) Harms

Belangrijkste nevenfuncties:

- Lid CAO-delegatie De Museumvereniging.
- Lid Financiële adviesgroep en projectgroep Organisatie & Samenwerking van het CollectieCentrum Nederland.

RAAD van Toezicht

De Raad van Toezicht constateert met vreugde en tevredenheid dat ook het derde jaar van de beleidsperiode 2013-2016 goed is verlopen. Paleis Het Loo ontving 356.386 bezoekers en het museum was onder meer dankzij de tentoonstelling over Sisi en de presentatie van de Gouden Koets volop in de publiciteit.

De Raad acht het van belang dat het museum de verbinding zoekt met de eigen tijd en relevant blijft voor bezoekers. Het museum doet dat door zo veel mogelijk publiek binnen en buiten het museum-complex te bereiken met een aantrekkelijk en divers programma. Dit is in het verslagjaar goed gelukt. Zo was de Raad verheugd over de samenwerking met Huis Doorn die leidde tot de expositie over de laatste Duitse Keizer Wilhelm II en het wederzijds gebruik van collectie en netwerken. En de tweede aflevering van *Royal Showpieces* legde opnieuw en op fraaie wijze het verband tussen Dutch design en historische collectiestukken bloot.

De Raad volgt nauwgezet de voortgang van de *Renovatie & Uitbreiding* en de totstandkoming van het nieuwe externe depot. De Raad ondersteunt deze ontwikkelingen van harte en zag progressie op beide vlakken. Intussen is Paleis Het Loo volwaardig partner in het CollectieCentrum Nederland (CCN) en zijn alle voorbereidingen getroffen om de werkzaamheden zoals beschreven in het *Definitiedocument. Renovatie Paleis en Ondergrondse uitbreiding Paleis Het Loo* in goede banen te leiden.

Vergaderingen vonden plaats op 26 maart, 25 juni, 17 september en 26 november. Mevrouw Verbeet en de heer Van Gelder voerden op 17 augustus een functioneringsgesprek met de directeur. Tijdens de vergadering van 26 maart werden de jaarrekening

en het jaarverslag over 2014 in aanwezigheid van de accountant besproken en goedgekeurd. Tevens werd kennisgenomen van de accountantsverklaring en het accountantsverslag. In de vergadering van 26 november is de begroting voor 2016 door de directie toegelicht en door de Raad van Toezicht goedgekeurd. In deze vergadering gaf de Raad tevens zijn fiat aan de uitvoering van de *Renovatie & Uitbreiding*, de financiering ervan, het schatkist-bankieren en de deelname van Paleis Het Loo aan het CCN.

Een afzonderlijk overleg tussen de Raad en de OR vond plaats ter voorbereiding van het functionerings-gesprek met de directeur. Door de directeur zijn rapportages over de gang van zaken in het museum en over belangrijke ontwikkelingen aan de leden gezonden. De voorzitter en leden hebben regelmatig individueel contact onderhouden met de directie over uiteenlopende onderwerpen. Ook woonden zij museale activiteiten als openingen van tentoonstellingen bij.

De Raad van Toezicht is de directie, medewerkers en vrijwilligers zeer erkentelijk voor hun grote inzet en betrokkenheid bij het museum.

Namens de Raad van Toezicht,
GERDI VERBEET,
Voorzitter

6 De opstelling persoonlijke spullen van Sisi en een impressie van de lengte van het haar van de Keizerin. Foto: Menno Mulder Photography.
7 *Royal Showpieces II*, in stijl opgediend. Thema 'tafelen' in de Oude eetzaal. Foto: Menno Mulder Photography.

In de Raad van Toezicht van de Stichting Paleis Het Loo Nationaal Museum hadden in 2015 de volgende leden zitting: H.M. Koningin Máxima der Nederlanden, mr. M.T.H. (Marry) De Gaay Fortman, drs. M.C. (Marc) van Gelder, drs. Ph.C.B. (Flip) Maarschalkerweerd (tot 1 oktober), drs. S. J. (Saskia) Stuiveling en G. A. (Gerdi) Verbeet, voorzitter.

De Raad telt minimaal 5 en maximaal 9 leden. Leden van de Raad worden benoemd voor vier jaar en kunnen maximaal tweemaal worden herbenoemd.

- De derde termijn van H.M. Koningin Máxima loopt af op 1 juli 2018; zij is niet herbenoembaar.
- De tweede termijn van mevrouw De Gaay Fortman liep af op 1 januari 2015; zij werd herbenoemd.
- De tweede termijn van de heer Van Gelder loopt af op 1 september 2016; hij is herbenoembaar.

- De derde termijn van de heer Maarschalkerweerd liep af op 1 oktober 2015; hij is niet herbenoembaar en is gevraagd als adviseur de vergaderingen te blijven bijwonen.
- De derde termijn van mevrouw Stuiveling loopt af op 1 juli 2018; zij is niet herbenoembaar.
- De eerste termijn van mevrouw Verbeet loopt af op 1 januari 2017; zij is herbenoembaar.

De leden van de Raad verrichten hun werkzaamheden ten behoeve van het museum met inachtneming van de Code Cultural Governance en kunnen gebruikmaken van een bescheiden tegemoetkoming in de onkosten. De directie neemt deel aan de vergaderingen van de Raad. Soms vindt een deel van de vergadering plaats buiten de aanwezigheid van de directie.

‘Paleis Het Loo is het tweede rijksmuseum van Nederland, een cadeau voor deze stad en haar omgeving’

INTERVIEW

John Berends

John Berends, van huis uit pedagoog en bestuurskundige en voormalig locoburgemeester van Zwolle en burgemeester van Harderwijk, is sinds 24 mei 2012 burgemeester van Apeldoorn. En daarmee ook ‘burgemeester’ van Paleis Het Loo. Een ding is duidelijk: Berends heeft de synergie tussen de stad en het paleis hoog op zijn bestuurlijke agenda staan.

Wat betekent Paleis Het Loo voor Apeldoorn?

‘Mijn primaire reactie: we zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wie Apeldoorn zegt, zegt Paleis Het Loo, wie Paleis Het Loo zegt, zegt Apeldoorn. Een twee-eenheid. Paleis Het Loo is een unieke selling point. Onlangs hoorde ik de kwalificatie Versailles van Amsterdam ... daar sloeg ik verkeerd bij aan. Ik begrijp het wel, maar het is niet zo en je doet geen recht aan de mensen hier en de eigen identiteit. Paleis Het Loo is Paleis Het Loo.’

En wat betekent het voor de burgemeester?

‘Voor mij is Apeldoorn altijd Paleis Het Loo met het Kroondomein geweest. Ik ben er bijna kind aan huis. Los van de representatieve zaken - ik reik alle koninklijke onderscheidingen daar uit - maak ik er graag gebruik van als ik mensen ontvang.’

Wat vertelt u uw gasten over het paleis?

‘Eerst ben ik stil. Bewust. Om het overweldigende in te laten werken. Ik ben met vrienden en familie op het dak geweest, dan hoef je echt niets te zeggen. In mijn beleving is er in Nederland geen andere omgeving die zo indrukwekkend is dat mensen er stil van worden. De grandeur komt als het ware vanzelf.’

Wat zijn zoal de reacties?

‘Vorig jaar waren wij gastheer van het VNG-jaarcongres¹. Meer dan 2500 bestuurders die zelfbewust over de toekomst spraken. Een bijeenkomst was op het paleis, in de tuin. Iedereen was aanvankelijk muisstil, het decor was overdonderend. Hetzelfde hadden de Italianen die hier vanwege de start van de Giro waren². Die gingen helemaal uit hun dak vanwege het koninklijke Paleis Het Loo.’

U voert een Loo-beraad.

‘Klopt. Over welke trends en ontwikkelingen op Apeldoorn afkomen. Ik heb enkele mensen om mij heen verzameld die daarover meedenken. Dat noem ik het Loo-beraad en dat is niet voor niets. Het staat voor stijl en kwaliteit én het heeft de juiste distantie. We spreken bijvoorbeeld over de veranderingen en vernieuwingen in de gemeente en omgeving.’

Over verandering en vernieuwing gesproken.

Paleis Het Loo gaat flink op de schop.

‘De jas waarin men zat paste niet meer bij de opgaven van de toekomst. Zoiets gaat in fasen. Eerst was er de conservering van het pand, de gevel en de tuin, nu gaat het van exterieur naar interieur. Het is ook

Foto: Rob Voss

nodig om actueel te blijven en naar buiten te kunnen treden. De stad Apeldoorn doet hetzelfde. We zoeken nieuwe allianties en weten dat wij veel hebben te bieden. Het is niet alleen halen, maar ook brengen. Een vernieuwd én vernieuwend Paleis Het Loo past uitstekend binnen die filosofie.’

Hoe makkelijk of moeilijk is het om Apeldoorn te besturen?

‘Het is een stad met 160.000 inwoners, maar alles is relatief. Vergelijk het eens met Amsterdam, daarna met Londen en tenslotte met New York. Het gaat om je referentiekader. Besturen is tegenwoordig meer open, bestuurders zijn benaderbaar, aan te raken. Ik begeef me ook vaak buiten de poort. Iedere dinsdag gaan we als college de stad in. Altijd. Zo houd je contact met de bevolking, weet je wat er speelt. Hetzelfde zie je de gemeenteraad doen. Buiten moet je het verdienen.’

Wat zou er verbeterd kunnen worden aan de relatie tussen de stad en het paleis?

‘De synergie is er, de samenwerking ook, maar waar we nog steeds niet uit zijn, is hoe wij stad en

paleis het beste kunnen verbinden. De synergie kan beter als we erin slagen de fysieke afstand mentaal te verkleinen.’

U hebt al veel tentoonstellingen gezien. Favoriet?

‘Dat was niet zozeer een tentoonstelling. Wat ik echt mooi vond, waren de kamers van Wilhelmina, het grote representatieve van het paleis versus de kleinschalige, eenvoudig ingerichte vertrekken. Het weerspiegelde de Nederlandse verhoudingen. Iemand heeft een bijzondere verantwoordelijkheid, maar blijft - en daar houden we van - gewoon. Overigens vond ik dat aspect ook terug in de expositie over Sisi. De paradox tussen het hofleven en het echte leven.’

¹ Vereniging Nederlandse Gemeenten, zie hoofdstuk 2.

² De Giro d'Italia startte in Nederland. Op 6, 7 en 8 mei organiseerden de Provincie Gelderland en de gemeenten Apeldoorn, Arnhem en Nijmegen de eerste drie etappes van de Italiaanse wielerronde.

2

8

8 Een act 'uit de hoogte' tijdens de Parade van de Zomerkoning. Foto: Menno Mulder Photography.

PUBLIEK & Programma

Het tentoonstellings- en evenementenaanbod van Paleis Het Loo trok in 2015 opnieuw veel bezoekers. Herkenbaarheid en diversiteit stonden centraal. Zo vermaakten de gezinsbezoekers zich andermaal met de *Parade van de Zomerkoning* en de *Prinsen- en Prinsessendagen* en bewonderden Sisi-fans en belangstellenden de mooiste voorwerpen in de tentoonstelling *Sisi, sprookje & werkelijkheid*. En voor het eerst konden de auto's, rijtuigen en sleden in de koetshuizen van dichtbij bekeken worden.

Aan het begin van het verslagjaar namen we afscheid van de tentoonstelling *Grace Kelly, prinses en stijlicoon* (4 juni 2014 t/m 4 januari 2015). Maar liefst 135.000 mensen genoten van de vele facetten van Grace Kelly's leven. Onze nieuwe aanwinsten waren te bewonderen in *Bijzondere aanwinsten voor het Paleis* (3 februari t/m 17 januari 2016), terwijl in *Ridders van Oranje, vier eeuwen lintjes aan vorst & volk* (10 maart t/m 31 mei) een overzicht van vier eeuwen ridderorden aan vorst en volk was te zien. Naast de verhalen van moderne helden als Marco Kroon en Gijs Tuinman, allebei drager van de Militaire Willemsorde, kwamen de onderscheidingen aan Oranje-vorsten en dappere Nederlanders uit het verleden aan bod.

De grote voorjaars- en zomertentoonstelling *Sisi, sprookje & werkelijkheid* (10 april t/m 27 september) vertelde het ware levensverhaal van Keizerin Elisabeth van Oostenrijk. Centraal stond de confrontatie tussen het sprookje - dat we onder meer kennen van de beroemde Sisi-films - en de realiteit met depressie, intrige en rampspoed. Aan de hand van filmfragmenten, foto's, schilderijen en persoonlijke bezittingen illustreerden we Sisi's jeugd, haar leven als keizerin aan het Weense hof, de obsessie voor haar uiterlijk en de mythevorming rond haar persoon.

Samensteller was Olivia Lichtscheidl, conservator van het Weense Sisi-Museum en Schloss Schönbrunn.

De derde editie van *Bloemenpaleis Het Loo, de tuin aangelegd & omgespit* (21 april t/m 30 augustus, verlengd tot 1 mei 2016) stond in het teken van de veranderingen die de tuin heeft ondergaan in de loop van haar bestaan. Het betrof een retrospectief drie eeuwen tuingeschiedenis die eindigde met de in mei afgeronde renovatie. En voor de vierde keer op rij organiseerde het blad *Vorsten* een feestelijke lezersdag op Paleis Het Loo (23 mei). Iets meer dan 450 lezeressen genoten van deze dag die draaide om Sisi.

In juni was Paleis Het Loo ontvangstlocatie voor drie grote bijeenkomsten. De Vereniging Nederlandse Gemeenten hield haar VNG-Jaarcongres in de barokke tuinen (2 juni). Zeker 2600 vertegenwoordigers van de 393 gemeenten die Nederland rijk is werden in die entourage voorgelicht over het thema 'Dichtbij, Dialoog & Democratie'. De ruim tachtig leden van de *Inaugural International Conference Nassau Hall Society* van Princeton University lieten zich op 15 juni informeren over de voormalige bewoners van Paleis Het Loo en de geschiedenis van de Oranjes. Hoogtepunt was zonder twijfel de komst van Z.M. Koning Willem-Alexander, die deelnam aan het feestelijke diner in de Balzaal. En op 8 oktober ontving

9 Zeepbellen maken tijdens de Parade van de Zomerkoning. Foto: Menno Mulder Photography.

10 Tijdens de Paleisreis beleefden kinderen onder begeleiding van museumdocenten diverse activiteiten. Foto: Theo Smits.

11 Bezoek van medewerkers van Princeton University op 15 juni. De gasten maakten een rondgang door de tuin en poseerden samen met Z.M. Koning Willem-Alexander op het bordes. Foto: Allround Fotografie Eduard de Boer.

Paleis Het Loo honderden deelnemers aan het 9de Museumcongres, dat in het teken stond van *reinventing 2020*.

Vanaf Vaderdag (21 juni) mochten bezoekers de koetshuizen betreden en tussen de koninklijke rijtuigen, auto's en sleden lopen. Een kers op de taart van de herinrichting van het Stallencomplex was Wilhelmina's Cadillac Convertible Sedan. Een maand later ging de zomervakantieprogrammering van start met de intussen landelijk bekende *Parade van de Zomerkoning* (14 t/m 16 augustus) en de *Prinsen- en Prinsessendagen*. Paleis Het Loo ontving op vier zomerse dinsdagen (21 en 28 juli, 4 en 11 augustus) vele verklede jongens en meisjes die zich lieten onderdompelen in de wereld van 'echte' prinses en prinsessen. Ze luisterden naar het sprookje *De Gouden Bal* waarin een prinses een kikker tot prins kust, keken naar het poppentheater *De Muze*, gingen met de 'echte' Prinses Sisi op de foto en lieten zich testen op hun prins of prinses op de erwt-gehalte.

Eind augustus vond ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van het Koninklijk Staldepartement het evenement *De Gouden Koets op Paleis Het Loo. Paardenkracht & Autopracht* (27 t/m 30 augustus) plaats. De paarden, historische rijtuigen, auto's en sledes waren van dichtbij te bekijken en tevens was er twee keer per dag een defilé. Ook rijtuigen, ruiters en meniers van de Koninklijke Staldepartementen uit Zweden en Engeland waren aanwezig. Een rijtuig trok de meeste aandacht: veel mensen benutten de kans om de Gouden Koets te bekijken. We ontvingen in vier dagen meer dan veertienduizend bezoekers.

Het succesvolle *Royal Showpieces* kreeg een eveneens succesvol vervolg (25 september 2015 t/m 17 april 2016). Dit keer was het thema *In stijl opgediend*. Met serviezen, tafellinnen en toegepaste kunst werd de eetcultuur aan het hof op unieke wijze tot leven gebracht. Een bezoeker merkte op: 'De tentoonstelling *Royal Showpieces II* was verrassend. Prachtig hoe steeds weer een moderne draai wordt gegeven aan een historisch concept'.

We zijn een aantrekkelijke dagattractie met een breed aanbod.

Op 10 november opende Paleis Het Loo in samenwerking met Huis Doorn een omvangrijke tentoonstelling over de laatste keizer in Europa: *Der Kaiser! Glorie & ondergang van keizer Wilhelm II* (11 november t/m 28 februari 2016). Deze tentoonstelling werd mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het Mondriaan Fonds. En met de winterfair *Spirit of Winter* (18 t/m 22 november) draaiden we alvast warm voor *the most wonderful time of the year*. Op het buitenterrein presenteerden 150 deelnemers hun mooiste ambachtelijke kerstdecoraties, wintermode en culinaire topstukken aan bijna veertienduizend bezoekers.

Het wintersluitstuk was natuurlijk *Winterpaleis Het Loo* (12 december 2015 t/m 3 januari 2016). Deze editie kende speciale aandacht voor de laatste bewoners van het paleis, H.K.H. Prinses Margriet en prof. mr. Pieter van Vollenhoven. Blikvangers van de expositie *Kerst met Prinses Margriet op Paleis Het Loo* waren de gedekte tafel van het huwelijksdejeuner uit 1967, de trouwjurk van de Prinses en het uniform van de heer Van Vollenhoven. Dit jaar ontvingen wij een recordaantal van ruim 43.000 bezoekers in drie winterweken.

Educatie

We brengen bezoekers al op jonge leeftijd in aanraking met de geschiedenis van het paleis en het Huis Oranje-Nassau via (school)programma's die aansluiten bij de behoeften van het onderwijs en een breed scala aan activiteiten in de schoolvakanties.

De afdeling Educatie lanceerde in januari nieuwe lesprogramma's. Alle zeven programma's zijn op maat gemaakt en bestemd voor groep 1 t/m 8 van het basisonderwijs. Elk programma kent een voorbereidende les in de klas, een museumles in het paleis en een afrondende les in de klas. Deze nieuwe aanpak kreeg veel bijval van de docenten. Vooral de aansluiting van de lessen op het curriculum, de meerwaarde van de begeleiding door professionele museumdocenten en de afwisseling in werkvormen werden gewaardeerd. De leerlingen waren ook enthousiast en kwalificeerden de museumlessen als 'leerzaam', 'interessant', 'mooi en deftig'.

In februari voltooiden we met steun van de BankGiro Loterij het project *Verbetering Publieksinformatie Paleis Het Loo*. Ook werd de bewegwijzering op het museumterrein vernieuwd en kregen de paleisvertrekken 44 tekstborden 'nieuwe stijl'. Bezoekers worden met behulp van foto's op het tekstbord gewezen op objecten in het vertrek. De tekstborden en de *Informatiegids* die bezoekers bij de kassa en de kaartcontrole krijgen, vullen elkaar aan: de gids geeft globale informatie over het gebruik van de kamer en over de bewoner, het tekstbord gaat in op de objecten.

Op dinsdag 19 mei ontvingen Paleis Het Loo en de Julianatoren de eerste schoolklassen voor *Jul's Koninklijke Schoolreisje*. Leerlingen uit groep vijf en zes van basisschool De Akker uit Gramsbergen beleefden een dag vol speelloot en ze leerden er iets bij. In het verslagjaar werd het vakantieprogramma uitgebreid met 'dakdagen', speurtochten en een kinderaudiotour. Geheel nieuw was *De Paleisreis*. In de meivakantie ging dagelijks een aantal kinderen op ontdekking in de tuin. Ze kregen een speciale rondleiding langs plekken waar Koning-Stadhouder Willem III (1650-1702) en zijn vrouw Mary (1662-1694) hun hobby's uitoefenden. Ze speelden een 'kolfspel' en al lopend met een parasol/wandelstok ervoeren ze hoe het was om eind zeventiende eeuw in een paleistuin op bezoek te zijn. Na deze ontdekkingsreis ontwierpen ze hun eigen tuin met een ontwerpblad en accessoires, zoals bloempotjes, fontein, tuinbeelden en sinaasappel-boompjes. Deze programmering werd ook opgemerkt door de Museuminspecteurs van de Museumvereniging: in 2015 werd Paleis Het Loo uitgeroepen tot *kidsproof museum*.

In de herfstvakantie werd *De Paleisreis* georganiseerd in het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orde. De nieuwe kindervitrines waren een belangrijk onderdeel van de kinderrondleiding. Na afloop knutselden de kinderen hun eigen medaille. Vanwege de Rabo Museumkidsweek werd *De Paleisreis* gesponsord door Rabobank Apeldoorn en omgeving.

Paleis Het Loo werd Kidsproof in 2015.

JAAR in beeld

JANUARI

FEBRUARI

MAART

APRIL

MEI

JUNI

JULI

AUGUSTUS

SEPTEMBER

OKTOBER

DECEMBER

NOVEMBER

JANUARI De perspresentatie van War Horse, een theatershow over een paard en zijn eigenaar tijdens de Eerste Wereldoorlog. De demonstratie van het levensgrote 'ademende' en galopperende paard onder de aanspanplaats maakte veel indruk.

FEBRUARI Een negentiende-eeuwse zilveren hengselmand van Koningin Anna Paulowna was een van de objecten in de expositie Bijzondere aanwinsten voor het Paleis.

MAART De expositie Ridders van Oranje gaf een overzicht van vier eeuwen ridderorden aan vorst en volk. De met de Willemsorde onderscheiden Marco Kroon en Gijs Tuinman waren bij de opening.

APRIL Sisi, sprookje & werkelijkheid. Een van de koetsen van Keizerin Sisi. Deze tentoonstelling kreeg financiële ondersteuning van het VSBfonds, het Prins Bernhard Cultuurfonds en het Blockbusterfonds. Foto: Menno Mulder Photography.

MEI Kinderen kregen tijdens Jul's schoolreis uitleg over etiquette, het paleis en de voormalige bewoners. Foto: Rob Voss.

JUNI Het heringerichte koetshuis, onderdeel van het Stallencomplex.

JULI 'Sisi' was tijdens de Prinsen- en Prinsessendagen ook aanwezig.

AUGUSTUS Het Koninklijk Staldepartement uit Den Haag vierde zijn tweehonderdjarig bestaan tijdens het evenement Paardenkracht & Autopracht, onder andere met een stoet koninklijke rijtuigen. Foto: ANP/ Robert Meerding.

SEPTEMBER Royal Showpieces II, in stijl opgediend. Gastcurator Nicole Uniquole werd opnieuw bijgestaan door de gerenommeerde interieur- en tentoonstellingsvormgevers Maarten Spruyt en Tsur Reshef. Hier de opstelling in de kamer van Koning Willem I (1772-1849).

OKTOBER In het heringerichte Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden komen in een eigentijdse setting thema's als vorsten en ridderorden aan bod. Foto: Menno Mulder Photography.

NOVEMBER Een marmeren borstbeeld van Wilhelm II in Der Kaiser!. Het beeld is afkomstig uit Kasteel Amerongen. Foto: Menno Mulder Photography.

DECEMBER De intussen niet meer weg te denken ijsbaan tijdens Winterpaleis Het Loo. Foto: Allround Fotografie Eduard de Boer.

‘Ik heb inderdaad van mijn hobby mijn werk gemaakt’.

INTERVIEW

Robert Rozenboom

Robert Rozenboom wist het al op zijn tiende: ik word hovenier. Na een stage aan de landbouwuniversiteit Wageningen kreeg hij daar een aanstelling bij de plantsoendienst in het kader van het leerlingstelsel. Een intermezzo in de botanische tuin Belmonte smaakte naar meer, maar zijn volgende baan was opnieuw in het grootschalig groen. Robert bleef op zoek naar ‘meer planten’ en solliciteerde bij de Julianatoren. Op de terugweg passeerde hij Paleis Het Loo...

Je was op weg naar huis.

‘Ik had gesolliciteerd bij de Julianatoren en reed naar huis. Ik zag dat fraaie door groen omgeven Paleis Het Loo liggen en besloot een open sollicitatie te sturen. Na enige tijd kreeg mijn moeder het paleis aan de lijn. Ze zei: “Je weet nooit wie er net belde”. Ik mocht op gesprek komen. Dat duurde tien minuten en vervolgens werd ik de tuin ingestuurd. Daarna nam ik weer plaats aan tafel en kreeg te horen dat ik was aangenomen voor seizoenswerk. Dat was op 6 april 1999. In 2000 kwam ik in vaste dienst, als hovenier.’

Wat is het verschil tussen grootschalig groen en een botanische tuin?

‘Bij grootschalig groen let je nauwelijks op de diversiteit van de beplanting. Je kiest een soort die makkelijk is in onderhoud. Bij een botanische tuin kijk je juist wel naar de plant, hoe je haar kunt veredelen en in stand houden. Daar heb je plantenkennis voor nodig.’

Wat gebeurt er zoal in de tuinen?

‘Uiteraard onderhoud, zoals het snoeien van de Japanse hulst en de verzorging van de bloemenranden

(plabandes). Daar doe je zogeheten opbindwerkzaamheden. In de zomermaanden moeten planten bij elkaar gebonden worden of een boeket op zichzelf zijn. Het mooiste is als je de verschillende planten goed kunt zien. En vaste planten moet je ook niet door laten groeien.’

Waarom niet?

‘Mensen vragen wel eens: “Hoe komt het dat die clematis of die salvia nog bloeit?”. Nadat een plant is uitgebloeid, meteen terugknippen! Mest en water erbij en dan begint ze opnieuw. Zo kun je spelen met planten, bijvoorbeeld door de ene plant wel terug te knippen en de andere niet. Je laat ze op de hoofdassen doorgroeien, knipt ze op de zijassen terug, en zo is de ene uitgebloeid en begint de andere te bloeien.’

De renovatie. Wanneer werd het duidelijk dat er iets moest gebeuren?

‘Er moesten veel ingrijpende dingen plaatsvinden. De buxus was aangetast door schimmel, maar ook de opsluiting ervan [bruin *hostalit*, soort plastic] vroom omhoog. De beregeningsinstallaties waren verouderd

Foto: Hesmerg

en de grond was zo uitgemergeld, er moest iedere keer meer mest op. Het was tijd voor een rigoureuze aanpak. We begonnen in de boventuin. Toen de *Renovatie & Uitbreiding* zich aandeed, wisten we dat we voor de sluiting van het paleis klaar moesten zijn. En dat is gelukt.’

Wat vind je ervan?

‘Erg mooi. Maar iedere tijd of elke tuin heeft zijn charme. Bedenk dat óók wij geschiedenis hebben geschreven, bijvoorbeeld door Japanse hulst te gebruiken in plaats van buxus. En we kozen plantensoorten die het meest leken op de oude soorten, maar hielden ook rekening met resistentie tegen meeldauw, schimmel of luis. Dan heb je er minder werk aan en hoef je ook minder bestrijdingsmiddel te gebruiken.’

Hoe vaak hoor je dat je de mooiste baan hebt van iedereen?

‘Vaak, heel vaak. “U boft maar dat u hier werkt!” Maar het is niet altijd mooi weer. En toch

heb ik de mooiste baan op Het Loo. Ik vind het ook leuk om allerlei vragen te krijgen. Over het knippen van de buxus, de verzorging van de planten, over de boeketten in het paleis.’

Die verse boeketten maken wel het verschil.

‘Zoals dat hier gaat, gaat het nergens. Ik help af en toe mee, heb er ook feeling voor en ik vind het ontzettend leuk. Het is zeer specialistisch werk, maar je krijgt letterlijk en figuurlijk de ruimte. De boeketten kunnen namelijk fors uitvallen. En iedere keer als er een boeket klaar is, denk ik: schitterend, vooral als we het plaatsen in het paleis.’

Hoe ziet je eigen tuin eruit?

‘Een mini-Lootje is het wel ja. Mijn achtertuin heeft een buxushaag. Een mini-kas, de plantenbakken zijn mooi gevuld. Als de mensen bij mij thuis komen, moeten ze kunnen zien waar ik werk. Je bent toch een visitekaartje van Het Loo.’

3

VERZAMELEN & Bewaren

12

12 Het dekken van de tafels voor de expositie Kerst met Prinses Margriet op Paleis Het Loo werd deels door medewerkers van de Zilverkamer van de Dienst van het Koninklijk Huis gedaan.

De 'depotsituatie' werd in de afgelopen jaarverslagen getypeerd als niet wenselijk en deels zelfs als zorgelijk. In het verslagjaar maakte Paleis Het Loo daar een eind aan door de samenwerking aan te gaan met het Rijksmuseum, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het Nederlands Openluchtmuseum. De vier erfgoedinstellingen bundelen hun krachten en bouwen op een centrale plek in Nederland een CollectieCentrum Nederland (CCN), waarin de collectie van Paleis Het Loo wordt bewaard, beheerd en behouden. De beoogde opening is 2020.

De verplaatsing van de collectie en de uitvoering van de *Renovatie & Uitbreiding* noopten tot een intensieve inventarisatie van de collectie. Daarbij is het van belang dat objecten geïdentificeerd en als zodanig opgeslagen worden. Daarom startte in 2015 de barcodering van alle objecten. Intussen zijn 5808 objecten voorzien van een barcodelabel. Met een scanner is het mogelijk om direct veranderingen aan te brengen in het geautomatiseerde collectieregistratiesysteem The Museum System (TMS). Ook brachten we de collectie-informatie en beeldmateriaal op orde voor de te realiseren beeldbank. Aan het eind van het verslagjaar was er intensief overleg tussen de partners op het gebied van depotbeheer, registratie, beveiliging, depotinrichting en facilitaire voorzieningen. Om de noodzakelijke restauraties uit te voeren, bouwt Paleis Het Loo een nieuw restauratieatelier op het terrein. Dat moet in 2017 gereed zijn.

Enkele projecten die in 2015 zijn gestart krijgen in 2016 een vervolg, zoals het herkomstonderzoek (*Museale verwervingen na 1933*). Dat is gecompliceerd en heeft simpelweg meer tijd nodig. Dat geldt deels ook voor de afstoot van objecten waarbij Paleis Het Loo de Leidraad Afstoten Museale Objecten

(LAMO) volgt. In het verslagjaar wisten we verschillende musea of collectiebeherende instellingen als Huis Doorn, Kasteel de Haar, Louwman Museum en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te adviseren op het gebied van behoud en beheer. Paleis Het Loo werkt eveneens nauw samen met de Dienst van het Koninklijk Huis, het Koninklijk Huisarchief, Koninklijk Staldepartement en de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau.

Tijdens het verslagjaar werden verschillende restauratieprojecten gestart, waarbij de focus lag op objecten voor de aankomende tentoonstellingen. Bijvoorbeeld een miniatuurportret van Anna Paulowna, vervaardigd in waterverf op ivoor door miniaturist Edward Miles. Het werkje dat deel uitmaakt van de collectie van de GVON is inmiddels weer in tiptop conditie en wordt in het najaar van 2016 opgenomen in de tentoonstelling *Anna Paulowna, een kleurrijke Romanov aan het Nederlandse hof*.

Hieronder volgt een keuze uit de vele aanwinsten van 2015. Het volledige overzicht van schenkingen, bruiklenen en aankopen is medio 2016 te raadplegen via paleishetloo.nl.

A1

A2

DE BELANGRIJKSTE aanwinsten in 2015

A1 Kruis voor Militaire Verdienste, Waldeck-Pyrmont; 1ste klasse, gedragen door Koning Willem III / Onbekende vervaardiger / 1879.

Op 7 januari 1879 trad Koning Willem III (1812-1890) in het huwelijk met de Duitse Prinses Emma van Waldeck-Pyrmont. Bij die gelegenheid ontving de Koning het Kruis voor Militaire Verdienste 1ste klasse van Waldeck-Pyrmont. Op portretten en foto's is te zien dat Willem het halskruis geregeld draagt. Bruikleen: Koninklijke Verzamelingen, Den Haag. Foto: Tom Haartsen.

A2 Portret van Anna Paulowna / Jean-Baptiste Van der Hulst (1790-1862) / 1831.

Dit portret van Prinses Anna Paulowna, dochter van tsaar Paul van Rusland (1754-1801) en de echtgenote van de latere Koning Willem II, was al niet meer weg te denken uit Paleis Het Loo. Het schilderij toont de Prinses die haar echtgenoot tegemoet is gereisd na de Tiendaagse Veldtocht tegen België in augustus 1831. Jarenlang hing het portret als langdurig bruikleen in de kamer van Koning Willem II. In 2015 boden de erven van de bruikleengever ons de gelegenheid dit belangrijke portret te verwerven om het blijvend op Paleis Het Loo te kunnen tonen. Aankoop: Paleis Het Loo, verworven met de opbrengsten van werkzaamheden van de vrijwilligers van Paleis Het Loo en door bemiddeling van B.V. Stichts Beheer van 1952, Veenendaal. Foto: Robert Mulder.

A3 Luiermant / Hans Coenraet Breghtel (1608-1675) / 1652.

Koningin Wilhelmina, die zich aan het begin van haar regeerperiode bezighield met de eerbiedwaardigheid van haar Huis, verwierf enkele zeer kostbare voorwerpen uit de zeventiende eeuw, die de glans van het stadhouderlijk hof weerspiegelden. Op hoogtijdagen,

zoals met kerst en op verjaardagen, gaf zij haar moeder Koningin Emma (1858-1934) kostbare antieke geschenken cadeau, zoals deze luiermant, die zij in 1901 op haar moeders verjaardag schonk. Bruikleen: Koninklijke Verzamelingen, Den Haag. Foto: Tom Haartsen.

A4 Eresabel van luitenant-generaal A.F. Meijer / Theodorus Gerardus Bentvelt (1782-1853) / 1831.

In 1832 schenkt de erfprins van Oranje, de latere Koning Willem II (1792-1849), aan luitenant-generaal A.F. Meijer (1768-1845) een kostbaar eresabel met een gouden gevest. Meijer heeft een jaar eerder, tijdens de Tiendaagse Veldtocht, het bevel gevoerd over de 3de divisie, die in Belgisch Limburg tegen de opstandige Belgen heeft gevochten. Bruikleen: particuliere verzameling. Foto: Tom Haartsen.

A5 Grote collectie prenten en ander materiaal op papier / Diverse vervaardigers / 17e t/m 20e eeuw.

De Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau (GVON) heeft in juli 2015 van de heer T. van der Ploeg een grote collectie van circa duizend bladen ontvangen die dateren uit de zeventiende tot en met de twintigste eeuw. Alle bladen hebben betrekking op het Oranjehuis en aanverwante geslachten. De verzameling omvat onder meer portret- en historiestreken, historische kranten, pamfletten, liederen en lofdichten. De schenking is een zeer welkome aanvulling op de reeds grote collectie grafiek die de GVON bezit, en die permanent is ondergebracht in de collectie van Paleis Het Loo. Herkomst: de heer T. van der Ploeg, Hoogeveen. Bruikleen: Geschiedkundige Verzameling Oranje-Nassau, Den Haag. Foto: Tom Haartsen.

A6 Herinneringsplaquette / N.V. Nederlandsche Fabriek van Gouden en Zilveren Werken v/h J.A.A. Gerritsen; Johannes Cornelis Wienecke (1872-1945) / 1923.

In onze collectie Orangesouvenirs ontbrak tot nog toe deze bijzondere, verzilverd koperen plaquette die het zilveren regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina in herinnering brengt. Tijdens haar regering kwam de productie van Orangesouvenirs tot een hoogtepunt. Deze plaquette is uniek. Het monumentale karakter wordt verhoogd door de zorgvuldige uitwerking door Wienecke, een destijds vermaard medailleur. Schenking: dhr. C. van 't Hoff, oud-medewerker Paleis Het Loo, ter gelegenheid van zijn pensionering op 24 november 2015. Foto: Tom Haartsen.

A3

A4

A5

A6

A7

A7 Portret van Prinses Beatrix / Eddy Posthuma de Boer (*1931) / 1964.

Deze portretfoto van Prinses Beatrix in avondtoilet in Slot Drakensteyn maakte fotograaf Eddy Posthuma de Boer in november 1964. Dit gebeurde tijdens een door de RVD geïnitieerd persmoment, waarbij ook diverse collega-fotografen aanwezig waren. Daar de Prinses voor het raam stond waren zij genoodzaakt een flitser of ander kunstlicht te gebruiken. Ondanks het feit dat Prinses Beatrix voor zijn collega's stond te poseren, slaagde Posthuma de Boer erin dit ongedwongen en charmante portret te maken. Posthuma de Boer maakte op hetzelfde moment een andere foto van de Prinses waarbij ze een uitgevouwen waaijer in haar hand houdt. Deze is veel gepubliceerd en bevond zich al in onze collectie. Met de nieuwe aankoop heeft Paleis Het Loo een bijzonder en minder bekend portret aan zijn collectie kunnen toevoegen. Aankoop: Paleis Het Loo met steun van het Dr. T. Landheer Fonds. Foto: Tom Haartsen.

A8

A9

A10

A8 Cadillac Convertible Sedan, serie 65 / General Motors, Detroit / 1937

Toen Prinses Wilhelmina, kort na haar troonsafstand in 1948, haar intrek nam op Paleis Het Loo moest er een passende auto voor haar worden gezocht. Deze werd gevonden in een luxe Cadillac die als inruilauto bij een Utrechtse importeur stond. Hoewel tweedehands, was het een auto met allure. De Cadillac werd in 1937 als showpiece te Detroit gebouwd en verscheept naar de 31ste Salon de l'Automobile in oktober van dat jaar in Parijs. Tussen 1948 en 1953 deed hij dienst op Het Loo, waarna hij werd vervangen door een eigentijdse Mercedes. De Cadillac verdween eind jaren 1960 weer naar de VS om tenslotte in Europa te eindigen. Met slechts 21.881 kilometers op de teller reisde deze auto meer over zee dan over de weg. Aankoop: Paleis Het Loo.

A9 Portret van Amalia van Solms en Charlotte de la Trémoille / Gerard van Honthorst (1592-1656) / 1633.

Van Honthorst kreeg de opdracht voor dit dubbelportret waarschijnlijk van Amalia van Solms (1602-1675) zelf of van haar echtgenoot, Frederik Hendrik van Oranje (1584-1647). Generaties lang bleef het doek in bezit van de Oranjes, tot het rond 1795 tijdens de Franse overheersing uit de stadhouderlijke collectie

verdween. Met de verwerving van het schilderij keert het meesterwerk terug naar haar Oranje-oorsprong. Aankoop: Paleis Het Loo, verworven met bijdragen van de BankGiro Loterij, het Mondriaan Fonds, de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar A.M. Roeters van Lennep Fonds en haar Beatrijs de Rooy Fonds), het Mevrouw P.I.A.M. Eijkman-de Nerée tot Babberich Fonds en de opbrengsten van werkzaamheden van de vrijwilligers van Paleis Het Loo. Foto: Tom Haartsen.

A10 Set van vijf portretmedaillons van stadhouder Willem V, Prinses Wilhelmina van Pruisen en hun drie kinderen / Josiah Wedgwood & Sons Ltd; Johan Heinrich Schepp (1736 - na 1790) / 1782-1785 / 'Jasperware'.

Engels keramiek van Josiah Wedgwood (1730-1795) was erg geliefd in het achttiende-eeuwse Nederland. Geïnspireerd door cameeën uit de klassieke oudheid heeft de beroemde firma naast serviezen en vazen ook portretmedaillons van historische en eigentijdse personen 'en profil' ontwikkeld. Stadhouder Willem V kocht in 1782 zelf vergelijkbare portretmedaillons van dit type van zijn familie bij de Nederlandse importeur van Wedgwood. Aankoop: Paleis Het Loo, verworven met de opbrengsten van werkzaamheden van de vrijwilligers van Paleis Het Loo. Foto: Tom Haartsen.

‘Van vijftig depots naar één state of the art nationaal collectiecentrum’

INTERVIEW

Fabienne van Beek

Fabienne van Beek behaalde een MA Museologie aan de Reinwardt Academie en werkte onder meer voor de Erfgoedinspectie, het Graphic Design Museum en MOTI, Museum of the Image. Sinds twee jaar is ze hoofd van de afdeling Collectiemanagement van Paleis Het Loo. Haar kerntaken zijn weliswaar behoud en beheer van de collectie, maar dat betekent niet dat Fabienne een statische baan heeft. Integendeel.

Wat is behoud en beheer?

‘Dat is vrij breed bij Paleis Het Loo. De collectie is zo divers, meer divers kan bijna niet. We hebben koetsen, auto’s, serviezen, schilderijen, meubilair, noem maar op. Zelfs de pauwen “zijn” collectie. En die collectie heeft zorg nodig. Bijvoorbeeld via preventieve of actieve conservering of door alledaagse werkzaamheden als stof afnemen. Beheertaken zijn onder meer bruikleenverkeer, collectie-registratie en de productie van tentoonstellingen. Kort gezegd houden we de collectie in stand.’

Niet alleen de collectie is divers, ook de tentoonstellingszalen.

‘De meeste musea hebben goede rechttoe rechtaan tentoonstellingszalen. In het paleis is dat anders. Elk vertrek is een zaal op zich met unieke elementen als wandbespanning of kroonluchters. Over het Deventer tapijt lopen meer dan driehonderdduizend mensen per jaar. Dat is eigenlijk niet wenselijk. Maar het maakt behoud en beheer ook boeiend. Je wilt het publiek zo veel mogelijk meegeven.’

Maar niet altijd achter een draad.

‘Je bedoelt de tentoonstellingen *Royal Showpieces*? Ja, die waren heel spannend. De objecten hebben al die extra aandacht van bezoekers goed doorstaan. Indachtig de *Renovatie & Uitbreiding* is dat goed om te weten.’

Omdat de tendens is: meer openstellen, meer publiek dicht bij de collectie?

‘Precies. Het publiek wil graag overal naar binnen, om het *upstairs downstairs* gevoel te krijgen. Daarom stellen we ons vragen als: wat heeft het paleis nodig, waar kunnen de mensen lopen, waar naar binnen. En als ze daar lopen of naar binnen gaan, hoe zorgen we dan zo goed mogelijk voor de collectie.’

Hoe zijn de bewaaromstandigheden van de collectie?

‘Bijzonder ... we hebben nu vijftig depots. Toen ik hier kwam waren het er vijftien. Af en toe loop ik rondes en kijk eens achter een deur ... en soms staat daar collectie achter. Dus hebben we samenwerking gezocht met drie andere erfgoedinstellingen om tot een groot gezamenlijk collectiegebouw te komen: het CCN.

Foto: Hesmerg

Van overal depots naar een CCN.

‘Het heeft meer voordelen dan nadelen. We hebben beter zicht op de collectie, we kunnen makkelijker van elkaar lenen. Als je kunt aansluiten bij zo een prachtig project, dat is ideaal. En de verplaatsing van de collectie valt mooi samen met de uitvoering van de *Renovatie & Uitbreiding*.’

Dat is nogal wat hooi op de spreekwoordelijke vork.

‘Maar ook een enorme uitdaging. Het wordt een interessante en dynamische tijd. We zijn nu vooral bezig met ontzamen. Paradoxaal komen we in het afstoottraject ook lacunes tegen.’

Werk je nog meer samen met musea?

‘Ik vind samenwerking sowieso belangrijk. Musea moeten creatief zijn. Iedereen heeft een tekort aan middelen, maar vaak ook oplossingen voor andermans problemen. Je hoeft niet elke keer het wiel uit te vinden. Zo maken wij deel uit van ARRE (*Association des Résidences Royales Européennes*) en

overleggen met Schönbrunn over het schoonmaken van museale objecten: welke plumeaus gebruik je? Met Versailles gaan we in gesprek over het monitoren van verval in stilkamers. En over het onderhoud van onze auto’s raadplegen wij het Louwman Museum.’

Wanneer komen de wagens voorrijden?

‘In de zomer van 2016 beginnen we met de verplaatsing van de eerste objecten naar het tijdelijke depot in Lelystad, maar we starten nu al met de restauraties. Na de herinrichting moeten de objecten er goed uitzien. De verwachting is na drie jaar renoveren en uitbreiden immers hoog.’

Hoe conserveer je trouwens een pauw?

‘Pauwen gaan heel lang mee en hebben vooral specifieke aandacht nodig. Een pauw kun je niet “conserveren”. Dat ze tot de collectie behoren, is historisch gegroeid, ze zijn “het oude staartje” van Het Loo. Daarom hebben we ook een pluimgraaf die precies weet hoe hij de pauwen moet verzorgen.’

4

MARKETING & Communicatie

13

13 Tijdens de Parade van de Zomerconing vermaakten de bezoekers zich met het theater en de vele optredens. Foto: Menno Mulder Photography.

Hoe breng je Paleis Het Loo onder de aandacht? En hoe bereik je degenen die ook het meest bereid zijn een bezoek aan een tentoonstelling of evenement te brengen? Paleis Het Loo veranderde halverwege het verslagjaar van koers in de marketing- en communicatiestrategie. Lag eerst het zwaartepunt op de programmering, een analyse van de structurele kwantitatieve en kwalitatieve data in combinatie met de uitkomsten van een merkperceptie-onderzoek wees uit dat de focus op de te bereiken bezoekers moest liggen: de 'corporate marketing- en communicatiemix'. Sinds de zomer van 2015 presenteert Paleis Het Loo zich als museale dagattractie.

Het doel is de identiteit, het imago en de reputatie samen te laten vloeien door onder andere de kennis van het aanbod te verhogen en de veelzijdigheid te benadrukken. Achterliggend en niet onbelangrijk doel is natuurlijk het genereren van hogere bezoekersaantallen. En dat is gelukt. De *Prinsen- en Prinsessen-dagen* werden door bijna twaalfduizend mensen in vier dagen bezocht, ten opzichte van achtduizend in 2014. En de *Parade van de Zomerconing* trok ondanks het slechte weer in drie dagen meer dan zeventuizend bezoekers, ten opzichte van 4600 in 2014. Ook het *Winterpaleis Het Loo* scoorde goed. Voor het eerst was Paleis Het Loo twee maandagen in de kerstvakantie geopend. Dit leverde meer dan vijftienhonderd bezoekers per maandag op. De nieuwe strategie had ook positief effect op een e-ticketactie voor de expositie over Sisi. Er werden via de ANWB meer dan 3500 tickets verkocht.

De onlinestrategie ondervond door de koerswijziging vanzelfsprekend aanpassingen. We kregen meer inzicht in de frequentie waarmee en de wijze waarop onze doelgroepen gebruikmaken van

online middelen. Daardoor zijn deze efficiënter in te zetten. Er waren ruim 980.000 online bezoekers in 2015, ten opzichte van 2014 een stijging van bijna 25%. In het verslagjaar werd ook de ticketshop doorontwikkeld. Op het gebied van social media - Facebook en Twitter - was eveneens een sterke stijging te zien. Op Facebook steeg het aantal likes naar meer dan twintigduizend, bijna een verdubbeling van het aantal in 2014. Dat gold ook voor het aantal volgers op Twitter.

Paleis Het Loo kreeg uitgebreide publiciteit naar aanleiding van de door H.K.H. Prinses Margriet geopende Sisi-tentoonstelling. Vrijwel alle Nederlandse media besteedden aandacht aan deze gebeurtenis. Naast de free publicity werd de doelgroep aangesproken door televisiecommercials, onlinecampagnes en brede verspreiding van buitenreclame en drukwerk. Met luchtvaartmaatschappij Austrian Airlines werd een online winactie opgezet met als hoofdprijs een compleet verzorgde reis naar Wenen. De presentatie van de Gouden Koets leverde eveneens veel media-aandacht en publiek op.

14

17

PALEIS HET LOO BUSINESS SOCIETY

- 14** Conservator Paul Rem slaagt er iedere keer in Paleis Het Loo op de kaart te zetten. Hier vertelt hij over de Gouden Koets. Foto: ANP/ Robin Utrecht.
- 15** Pia Douwes als Sisi op Facebook.
- 16** De kandidaten van Hollands Beste Bloemstylist moesten een bloemstuk maken geïnspireerd op het interieur van en fruit uit de Koninginnetuin. Conservator Paul Rem en televisietuinman Rob Verlinden deden de jurering.
- 17** Tijdens de Prinsen- en Prinsessendagen kon een ritje gemaakt worden met een koninklijke paardentram. Foto: Menno Mulder Photography.

15

16

Paleis Het Loo startte in 2015 de samenwerking met Visit Veluwe. Deze organisatie wil de Veluwe op nationaal en internationaal niveau promoten, waarbij Paleis Het Loo als een van de parels van de Veluwe wordt geprofileerd. Ook is gebruikgemaakt van buitenlandse persbureaus om Paleis Het Loo meer zichtbaar te maken in omliggende landen als Duitsland (met een focus op Nordrhein Westfalen), België en het Verenigd Koninkrijk. Op 6 januari 2016 kregen wij de lokale ondernemersprijs de Marialust Award 2015. Een van de redenen was dat Paleis Het Loo als beeldbepalend instituut Apeldoorn op de kaart zet.

In 2015 werden de eerste stevige stappen gezet in de sponsorstrategie. Op 23 september introduceerden we in Restaurant Balzaal aan een select aantal potentiële sponsors de Paleis Het Loo Business Society. Het gaat om een exclusieve netwerkclub die onlosmakelijk verbonden is met Paleis Het Loo. De Society steunt het paleis om de grote ambities van de komende jaren te realiseren. Daarnaast biedt ze bedrijven een platform om elkaars ambities te versterken, gebruik te maken van elkaars netwerken en voor het delen van kennis in een aangename ambiance.

De drukbezochte jaarlijkse vriendenbijeenkomst vond plaats op zaterdag 13 juni en stond in het teken van de gerenoveerde tuinen. Na een lezing over de renovatie van de paleistuinen en bezoek aan de bijbehorende expositie, werd aansluitend een exclusieve rondleiding gegeven. Ook waren er voor de vrienden vriendenvoordelen, zoals kortingen tijdens evenementen of gratis entree voor tentoonstellingen.

In 2015 werden er zowel nationale als internationale films en documentaires opgenomen op het terrein van Paleis Het Loo. De tuinen speelden daarin vaak de hoofdrol. Het Australische *Better Homes and Gardens Television* bracht de renovatie prachtig in beeld. Voor de documentaire *Jardins d'ici et d'ailleurs* interviewde het Frans/Duitse ARTE verschillende collega's, terwijl het Amsterdamse Voormedia BV unieke dronebeelden maakte. Deze opnames werden massaal via de sociale media gedeeld en door de pers volop opgepakt. De tuinen vormden ook het decor voor een aflevering van het televisieprogramma *Hollands Beste Bloemstylist*. Ook kwam onze collectie in beeld. Tijdens de Opnames *Hollandse Nieuwe* voor AVRO's *Kunstuur* werd de rijdende Austin Sheerline tegen de achtergrond van prachtige herfsttinten gefilmd.

‘We maken duidelijk dat Paleis Het Loo uit meer dan het paleis bestaat’.

INTERVIEW

Laura Meerveld

Laura Meerveld werkte als communicatiemedewerker in de woonbranche en later bij een softwareleverancier. Allebei met kantoren op een industrieterrein. Anderhalf jaar geleden solliciteerde ze met succes op de afdeling Marketing & Communicatie van Paleis Het Loo. Sindsdien ziet haar werkomgeving er totaal anders uit. Ze houdt zich onder andere bezig met de website, de corporate strategie én met Christine, Gerard en Lynn.

Waarom Paleis Het Loo?

‘Ik kende het paleis zelf niet. Ik was er weleens langsgereeden, maar nog nooit binnen geweest. Maar de toeristenbranche en de functie spraken me erg aan.’

Wat behelst je functie?

‘Het is een afwisselende baan. We werken aan on- en offline projecten, zetten bijvoorbeeld een zomerprogrammering in de markt en richten ons nu heel sterk op Paleis Het Loo als totaalplaatje. En je bent niet alleen met één onderdeel bezig. Het gaat van poster tot banner, van strategie tot uitvoering. Dat vind ik een dikke plus van deze functie.’

Online activiteiten, dat is de website?

‘Dat is onder andere de website. Die moet “gevuld” worden, bijgehouden en belangrijker, we moeten traffic genereren. Zo kiezen we ervoor om in het offline Magazine niet te veel te vertellen en de link naar de website te leggen. Ook bepalen we vooraf goed wat en waarom we iets vertellen. En aan wie.’

Dat gaat op basis van onderzoek?

‘In 2014 zijn we begonnen met publieksonderzoek. We stelden vragen als: hoe vaak

bezoekt u Paleis Het Loo, wat heeft u bezocht, hoelang, hoe waardeert u dit of dat onderdeel. Zo verkregen we een profiel van onze bezoekers. Om meer inzicht in hun verwachtingspatroon te krijgen, maken we gebruik van persona's.’

Persona's?

‘Een persona is een fictieve bezoeker die voortspuit uit een zogeheten merkperceptie-onderzoek, op basis waarvan je gerichte keuzes kunt maken voor je belangrijkste doelgroepen. Door deze resultaten te combineren met die van het publieksonderzoek creëerden we drie persona's: Christine, Gerard en Lynn.’

En wie 'zijn' Christine, Gerard en Lynn?

‘Christine is een vrouw van rond de zestig, iets grijs, maar spontaan en vriendelijk. Gerard is traditioneler, heeft een grijze baard, kort haar. Lynn is een moeder van vijfendertig á veertig jaar die haar gezin centraal stelt. Christine staat voor onze grootste groep bezoekers, Gerard en Lynn komen minder vaak, dus daar zit potentie. Bezoekers zijn nooit honderd procent Christine; ze hebben ook wat van Lynn of van Gerard. En Christine kan ook een dertigjarige of een

Foto: Hesmerg

Chris zijn. Persona's zijn marketingmiddelen en het is vooral belangrijk dat je geen tunnelvisie ontwikkelt.’

Werkt het?

‘Het werkt verhelderend en geeft richting. Zo is Gerard niet online te vinden, dus hoeft je geen rekening met hem te houden in onlinecampagnes. Uit een mystery review bleek hoe scherp de persona's zijn geformuleerd. Er werden als het ware Christines, Gerards en Lynns naar Paleis Het Loo gestuurd en gevraagd wat zij ervan vonden. De Gerards die de tentoonstelling over Sisi bezochten, vonden het sterke punt dat haar leven goed in beeld was gebracht en hadden minder met de Sisi-films, terwijl de Lynns wel meer van die films hadden gewild, net als meer jurken.’

Sorteert de Renovatie & Uitbreiding effect op de inzet van en op de persona's?

‘Ook na de heropening zijn Christine, Gerard en Lynn onze persona's. Het is meer de invulling van het aanbod die bepalend is voor bezoekers. Een Lynn komt niet zo snel voor een expositie, maar is er wel in de vakantieperiodes. De verdeling is belangrijk; iedere persona moet voldoende bediend worden en in elke periode moet er iets voor haar of hem te doen zijn. Dit is onze corporate strategie. Voorheen gingen de marketing en communicatie over onderdelen, nu zetten we Paleis Het Loo als dagattractie in de markt. Daarom leggen we nu al het accent op de tuinen en stallen. Zo maken we duidelijk dat Paleis Het Loo uit meer dan het paleis bestaat.’

5

18

18 In samenwerking met attractiepark De Julianatoren in Apeldoorn organiseerde Paleis Het Loo Jul's schoolreis voor schoolgroepen. De kinderen liepen met plastic champagneglazen door de schilderijengalerij. Foto: Rob Voss.

ORGANISATIE & Maatschappelijke ondersteuning

Iedereen maakt het op een gegeven moment mee; op de werkvloer blijken sommige taken moeilijker uitvoerbaar. Tegelijkertijd ervaren jongere werknemers dat bepaalde werkzaamheden (nog) buiten hun vermogen liggen. Allebei hebben ze effect op de prestaties en op het verzuim. Daarom introduceren we levensfasebewust personeelbeleid. Het uitgangspunt is dat alle medewerkers op elke leeftijd waardevolle bijdragen kunnen leveren aan het bedrijfsresultaat. We houden dus niet alleen rekening met de levensfase, maar zorgen er ook voor dat onze medewerkers op een goede manier de volgende fase(s) kunnen doorlopen. Andere uitgangspunten zijn gelijkheid en duurzame inzetbaarheid. In het verslagjaar bepaalden we het beleid en de kaders, in 2016 vindt de implementatie plaats.

We zijn gestart met het nieuwe roostersysteem Rostarcas. Alle afdelingen ervoeren een efficiëntere inroostering, maar de afdelingen Service & Veiligheid, de Facilitaire Dienst en de Tuindienst profiteerden hier (uiteraard) het meest van. Sterk punt van dit systeem is de opname van alle cao-bepalingen, waardoor de berekening van verlofuren en de uren van oproepkrachten aanzienlijk eenvoudiger werd. Een andere verbetering voor medewerkers en vrijwilligers was de digitale publicatie van de interne nieuwsbrief *halLOO*.

De directie voerde acht keer overleg met de OR. Aan de orde kwamen onder andere de regelingen over het kledingbeleid, werken bij warm weer, de werving en selectie van stagiairs, de werving en selectie van vakantiekrachten, de attentieregeling, de nieuwe reiskostenregeling en een voor 2016 aangepaste werkkostenregeling. De OR wisselde ten opzichte van 2014 niet van samenstelling. De directie en de OR volgden een training in professionalisering van de werkwijze, indachtig de andere en omvangrijke zaken die spelen en gaan spelen bij de *Renovatie & Uitbreiding*. In het verslagjaar werden nog enkele

protocollen op papier gezet en geformaliseerd.

In juni gingen 194 vrijwilligers van Stichting 't Konings Loo organisatorisch over naar Paleis Het Loo. Een van de redenen was de bevordering van de integratie tussen medewerkers en vrijwilligers. Zowel voor de medewerkers als de vrijwilligers wordt iedere twee maanden een informatiebijeenkomst georganiseerd. De onderwerpen die aan bod komen zijn onder meer de laatste nieuwtjes, de komende tentoonstellingen en belangrijke organisatorische wijzigingen. De vrijwilligersraad breidde daardoor zijn activiteiten uit en functioneert sindsdien als adviesorgaan van de directie. Het jaarlijkse vrijwilligersuitje ging naar het pas gerenoveerde Haagse Mauritshuis. De daar aangebrachte ondergrondse uitbreiding gaf een goed inzicht in de vergelijkbare ingreep die Paleis Het Loo van plan is. Ter voorbereiding op de *Renovatie & Uitbreiding* werd een projectbureau met drie externe specialisten ingericht. Bouw en inrichting van en overgang naar het CCN zijn echter interne zaken. Onze medewerkers namen zitting in CCN-projectwerkgroepen als Veiligheid, Depotbeheer en Registratie.

19 Medewerkers van Paleis Het Loo. Foto: Allround Fotografie Eduard de Boer.

20 Het Paleis Het Loo-team dat deelnam aan de Drakenbootrace op 27 juni 2015 in Apeldoorn.

Enkele collega's gingen met pensioen of vonden elders een betrekking. Die werden vrijwel allemaal vervangen. We breidden ons personeelsbestand en functiehuis ook uit, onder anderen met een adviseur P&O, een sponsormanager, een financieel medewerker en oproepkrachten kinderactiviteiten. Het ziekteverzuim was relatief hoog: gemiddeld 6,64%. Dit werd met name veroorzaakt door lang verzuim (langer dan 43 dagen ziek, 5,2%) van enkele oudere medewerkers. De oorzaken waren grotendeels tegenspoed en deels de veranderende organisatie; de nieuwe werkwijze en het werktempo zijn niet voor iedereen direct haalbaar. We hebben in het verslagjaar daarom de nodige coaching en ondersteuning geboden, zoals cursussen in Outlook, Excel en Word, projectmatig werken en het nieuwe roostersysteem.

Paleis Het Loo gaat op een maatschappelijk verantwoorde manier om met zijn omgeving. Ook bij de planvorming voor de *Renovatie & Uitbreiding* en de daarbij te gebruiken materialen hanteren we dit uitgangspunt. Zo streven we naar een apart en duurzaam energiegebouw voor het paleis en worden zo veel mogelijk energiebesparende maatregelen toegepast. Ook zal Paleis Het Loo worden voorzien van de meest moderne installaties die zorgen voor een goed klimaat en aansluiten bij de duurzaamheidsambities van de rijksoverheid.

FINANCIËN, PARTNERS & Fondsen

21 Een putto van de Pauwenstaartfontein in de Boventuin. Foto: Fred Roest.

Paleis Het Loo volgt de Code Cultural Governance. Een van de richtlijnen is dat na enige tijd een wisseling van accountant dient plaats te vinden. In het verslagjaar namen we daarom afscheid van KPMG en gingen op zoek naar een nieuwe accountant met een termijn voor vijf jaar. Het accountantsbureau Deloitte kwam als beste uit de bus en werd door de Raad van Toezicht aangesteld om de jaarrekening van 2015 te verzorgen.

Vanwege Deloitte's andere zienswijze op de verwerking van de resultaatverdeling en de verantwoording van overlopende subsidies, nemen we in dit jaarverslag een gewijzigde jaarrekening van 2014 op. Ook werd het fiatteringsoverzicht in 2015 aangepast, zodat de afdelingshoofden grotere budgetverantwoordelijkheid kregen.

Het begrote bezoekersaantal voor 2015 was 360.000. Uiteindelijk bezochten 356.386 mensen Paleis Het Loo. Toch werd een hogere gemiddelde opbrengst per bezoeker bereikt, onder andere door de toeslag op de tentoonstelling over Sisi. Bijgevolg realiseerden we ook meer inkomsten dan het begrote bedrag.

We ontvingen extra subsidies uit publieke middelen. Vanwege benodigde onderzoeken ten behoeve van de *Renovatie & Uitbreiding* en investeringsvervangingen (onderhoud) kende het ministerie van OCW extra subsidie toe. De kosten die hiertegenover stonden, verantwoordden we onder de post huisvesting.

Partners

Stichting 't Konings Loo

Stichting 't Konings Loo heeft als doel de belangen van Paleis Het Loo te behartigen in de meest brede zin. Dit gebeurde door het werven van fondsen die

aangewend worden voor uitbreiding van de collecties. Op 1 juni 2015 zijn de 194 vrijwilligers overgegaan van de Stichting 't Konings Loo naar Paleis Het Loo. Ze zijn daarmee een volwaardig onderdeel van de organisatie geworden.

Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden

De Stichting tot Instandhouding van het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden ondersteunt het gelijknamige museum met aankopen ten behoeve van de collectie en is een belangrijke bruikleengever van Paleis Het Loo. De permanente presentatie van de collectie bevindt zich op de bovenverdieping van de Oostvleugel. De stichting wil de belangstelling voor dit museum vergroten door de uitgifte van folders, gidsen en boeken.

Stichting Historische Verzamelingen van het Huis Oranje-Nassau

In 1972 richtte Koningin Juliana de Stichting Historische Verzamelingen van het Huis Oranje-Nassau op. Doel van de stichting is het verkrijgen en beheren van objecten of collecties die verbonden zijn aan de geschiedenis van het Huis Oranje-Nassau. De Stichting is gevestigd in het Koninklijk Huisarchief te 's-Gravenhage. Uit dit bezit en uit de verdere

22

We zijn een financieel gezonde organisatie die op een bedrijfsmatige wijze opereert.

22 Paleis Het Loo ontving € 300.000 van de BankGiro Loterij. Ook kreeg het €394.038 voor het geoormerkt werven. V.l.n.r. Laura Meerveld, Pien Harms, Imme Rog (Managing Director van de BankGiro Loterij) en Michel van Maarseveen.

Foto: Roy Beusker.
23 Onze fondsen en partners maken geregeld restauraties mogelijk, bijvoorbeeld dit miniatuurportret van Anna Paulowna, omstreeks 1810 vervaardigd door Edward Miles (1752-1828).

Koninklijke Verzamelingen zijn veel langdurige bruiklenen te zien in Paleis Het Loo. Het Koninklijk Huisarchief beheert deze verzamelingen en staat Paleis Het Loo met raad en daad terzijde bij de voorbereiding van tentoonstellingen en publicaties.

Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau

De Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau stelt zich ten doel een zo compleet mogelijk beeld van de geschiedenis van het Huis Oranje-Nassau in al zijn facetten te geven. De verzamelingen van de Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau omvatten meer dan 9.000 objecten die betrekking hebben op de rijke geschiedenis van het Huis Oranje-Nassau. De verzamelingen van de vereniging zijn sinds 1977 in langdurig bruikleen overgedragen aan de Staat der Nederlanden en tentoongesteld in Paleis Het Loo.

Fondsen op naam

Particulieren schenken geldbedragen of laten iets na aan Paleis Het Loo. Soms worden aan de besteding van deze middelen bepaalde voorwaarden verbonden, maar meestal is het museum hier vrij in. Om duidelijk zichtbaar te maken wat dankzij deze genereuze weldoeners gerealiseerd wordt, hebben wij hun bijdragen in Fondsen op naam ondergebracht. In de bijlagen die medio 2016 zijn te raadplegen op onze website wordt hiernaar verwezen, bijvoorbeeld bij aankopen ten behoeve van de collectie met middelen uit een dergelijk fonds.

Dr. A.J. Bemolt van Loghum Slaterus Fonds

Dr. A.J. Bemolt van Loghum Slaterus (1902-1992) heeft gedurende zijn leven een omvangrijke collectie historie- en familiepenningen bijeengebracht. Zijn Oranje-penningen werden in 1992 onder de titel 'Oranje op de penning' in Paleis Het Loo geëxposeerd. Van zijn hand verschenen diverse publicaties over penningen, onder meer over het Koninklijk Huis. Zijn in 1999 overleden echtgenote, mevrouw T.E. Bemolt van Loghum Slaterus-Groeneveld, bepaalde bij testament dat de Stichting 't Konings Loo een naar haar man vernoemd fonds ontving. De rekenen van dit aanzienlijke vermogen worden gebruikt voor de aankoop van bijzondere penningen die van belang zijn voor de collectie van Paleis Het Loo.

S.E. Booy - barones van Randwijck Fonds

De laatste secretaris van Koningin Wilhelmina, Thijs Booy, leerde tijdens zijn werk op Paleis Het Loo Sophie van Randwijck kennen, die ook werkzaam was voor de teruggetreden vorstin; zij trouwden met elkaar in 1954. Na het overlijden van mevrouw S.E. Booy - barones van Randwijck (1923-2009) is een aantal objecten aan Paleis Het Loo nagelaten, evenals een aanzienlijk geldbedrag. Met dit legaat zijn bijzondere aankopen gefinancierd, die betrekking hebben op Koningin Wilhelmina.

P.I.A.M. Eijkman - de Nerée tot Babberich Fonds

Na het overlijden van mevrouw P.I.A.M. Eijkman (1935-2009) bleek dat zij Paleis Het Loo tot haar enige erfgenaam had benoemd. Met haar vermogen zijn inmiddels al diverse belangrijke aankopen voor het museum gefinancierd. Het is de bedoeling dat met dit fonds ook andere belangrijke wensen van Paleis Het Loo mogelijk gemaakt worden, zoals de uitgave van publicaties.

Landheer van Hengforden Fonds

De arts dr. Tom Landheer (1922-2011) heeft gedurende 25 jaar als vrijwilliger rondleidingen in Paleis Het Loo verzorgd. Vanuit zijn grote belangstelling voor de Oranjes en voor Het Loo heeft hij over diverse onderwerpen onderzoek verricht waarvan hij de resultaten in boekjes heeft vastgelegd. Regelmatig ontving Paleis Het Loo een financiële schenking van hem. Hiermee konden ten behoeve van de collectie aankopen worden gefinancierd, zoals een nog ontbrekende prent. Het resterende bedrag zal ook op deze wijze worden besteed. Via het "Landheer van Hengforden Fonds" zullen deze schenkingen worden voortgezet. In 2015 is uit dit fonds een foto aangekocht van Prinses Beatrix door fotograaf Eddy Posthuma de Boer.

Dr. H.O.C. Ruding Fonds

Ter gelegenheid van zijn afscheid als voorzitter van de Raad van Toezicht stelde Onno Ruding in september 2013 het Dr. H.O.C.R. Ruding Fonds in. De gelden van dit fonds worden aangewend ten behoeve van aankoop en restauratie van en onderzoek naar en publicaties over 17de-eeuwse schilderijen, Delfts blauw en zilver.

23

BALANS PER 31 DECEMBER 2015

ACTIVA (in euro's)	2015	2014	PASSIVA	2015	2014
Materiële vaste activa	788.825	639.143	Algemene reserve	818.123	861.858
Financiële vaste activa	31.940	-	Bestemmingsreserve	2.761.842	4.040.343
Vaste Activa	820.765	639.143	Bestemmingsfonds OCW	8.987.642	4.741.424
Vorraden	228.083	109.645	Eigen vermogen	12.567.607	9.643.625
Vorderingen	1.803.040	1.570.292	Aankoopfonds	474.474	902.125
Liquide middelen	14.571.728	12.141.244	Voorzieningen	125.980	127.091
Vlottende activa	16.602.851	13.821.181	Kortlopende schulden	4.255.555	3.787.483
	17.423.616	14.460.324		17.423.616	14.460.324

CATEGORIALE EXPLOITATIEREKENING OVER 2015

BATEN (in euro's)	2015	begroting 2015	2014
Directe opbrengsten			
- Publieksinkomsten	4.328.743	3.638.000	4.094.003
- Sponsorinkomsten	227.983	235.000	184.064
- Overige inkomsten	400.006	380.000	450.527
Indirecte opbrengsten	81.875	90.000	88.675
Totale opbrengsten	5.038.607	4.343.000	4.817.269
Subsidie OCW			
- Waarvan huren	7.523.702	7.590.000	7.484.037
- Waarvan exploitatiebijdrage	4.377.713	4.390.000	4.372.605
Overige subsidies/bijdragen			
- Subsidies uit publieke middelen	1.038.840	-	1.265.679
- Bijdragen uit private middelen			
- Waarvan particulieren (incl. Vriendenver.)	17.635	40.000	181.411
- Waarvan bedrijven	-	50.000	123.242
- Waarvan private fondsen	445.000	50.000	105.000
- Waarvan goede doelenloterijen	805.877	500.000	807.987
Totale subsidies/bijdragen	14.208.767	12.620.000	14.339.961
TOTALE BATEN	19.247.374	16.963.000	19.157.230
LASTEN (in euro's)	2015	begroting 2015	2014
Salarislasten	6.923.510	6.385.000	6.525.010
Afschrijvingen	176.812	215.000	140.198
Huur	3.099.654	7.500.000	3.190.803
Aankopen	846.281	20.000	492.189
Overige lasten	5.774.318	3.023.000	5.027.253
TOTALE LASTEN	16.820.575	17.143.000	15.375.453
SALDO UIT GEWONE BEDRIJFSUITOEFENING	2.426.799	180.000-	3.781.777
Saldo rentebaten/-lasten	121.592	180.000	166.180
Resultaat deelneming	52.060-	-	-
Mutatie aankoopfonds	427.651	-	95.253
EXPLOITATIERESULTAAT	2.923.982	-	4.043.210
RESULTAATVERDELING			
Dotatie/onttrekking bestemmingsreserve techn. installaties	3.384-	-	923
Onttrekking bestemmingsreserve OCW	1.275.117-	-	344.085-
Dotatie bestemmingsfonds huisvesting OCW	4.335.943	-	4.220.357
Dotatie/onttrekking bestemmingsfonds OCW	89.725-	-	113.717
Dotatie/onttrekking algemene reserve	43.735-	-	52.298
	2.923.982	-	4.043.210

CATEGORIALE EN FUNCTIONELE EXPLOITATIEREKENING OVER 2015

FUNCTIONEEL →	Totaal	Publieksfunctie	Collectiefunctie	Wetenschap- pelijke functie	Algemeen beheer		
CATEGORIAAL ↓		Vaste presentatie	Tijdelijke presentatie	Onderzoek & Registratie	Conserveren & Restaureren	Vererving & Afstoten	Onderzoek & Documentatie
BATEN (in euro's)							
Directe opbrengsten							
- Publieksinkomsten							
- Publieksinkomsten buitenland	-	-	-	-	-	-	-
- Publieksinkomsten binnenland	4.328.743	3.787.650	541.093	-	-	-	-
- Waarvan kaartverkoop	3.545.685	3.102.474	443.211	-	-	-	-
- Waarvan overig	783.058	685.176	97.882	-	-	-	-
- Waarvan overig	-	-	-	-	-	-	-
- Sponsorinkomsten	227.983	-	227.983	-	-	-	-
- Waarvan overig	-	-	-	-	-	-	-
- Waarvan overig	227.983	-	227.983	-	-	-	-
- Overige inkomsten	400.006	350.005	50.001	-	-	-	-
- Waarvan overig	-	-	-	-	-	-	-
- Waarvan overig	400.006	350.005	50.001	-	-	-	-
Indirecte opbrengsten	81.875	-	81.875	-	-	-	-
- Waarvan overig	-	-	-	-	-	-	-
- Waarvan overig	81.875	-	81.875	-	-	-	-
Totale opbrengsten	5.038.607	4.137.655	900.952	-	-	-	-
Structurele subsidie OCW							
- Waarvan huren	11.901.415	4.828.404	1.517.430	493.909	2.707.572	-	2.354.100
- Waarvan exploitatiebijdrage	7.523.702	3.052.366	959.272	312.234	1.711.642	-	1.488.188
- Waarvan Kaderregeling exploitatie-subsidie onderzoek en wetenschap	4.377.713	1.776.038	558.158	181.675	995.930	-	865.912
Structurele subsidie provincie	-	-	-	-	-	-	-
Structurele subsidie gemeente	-	-	-	-	-	-	-
Structurele subsidie ander orgaan dan OCW, provincie, gemeente	-	-	-	-	-	-	-
Overige (niet structurele) subsidies / bijdragen							
- Subsidies uit publieke middelen	1.038.840	421.457	132.452	43.112	236.336	-	205.483
- Bijdragen uit private middelen							
- Waarvan particulieren (incl. vriendenvereniging)	17.635	7.155	2.248	732	4.012	-	3.488
- Waarvan bedrijven	-	-	-	-	-	-	-
- Waarvan private fondsen	445.000	180.537	56.738	18.468	101.238	-	88.019
- Waarvan goede doelenloterijen	805.877	326.944	102.749	33.444	183.337	-	159.403
Totale Subsidies / Bijdragen	14.208.767	5.764.497	1.811.617	589.665	3.232.495	-	2.810.493
TOTALE BATEN	19.247.374	9.902.152	2.712.569	589.665	3.232.495	-	2.810.493
LASTEN - fte (aantal) (op loonlijst) (in euro's)	123,23	49,99	15,71	5,11	28,03	-	24,39
Salarislasten	6.923.510	2.808.868	882.748	287.326	1.575.099	-	1.369.469
- Waarvan vast contract	5.520.494	2.239.664	703.864	229.100	1.255.912	-	1.091.954
- Waarvan tijdelijk contract	974.205	395.235	124.211	40.430	221.632	-	192.697
- Waarvan inhuur	428.811	173.969	54.673	17.796	97.555	-	84.818
Afschrijvingen	176.812	17.681	-	35.362	17.681	-	106.088
Huur	3.099.654	1.257.530	395.206	128.636	705.171	-	613.111
Aankopen	846.281	846.281	-	-	-	-	-
Overige lasten	5.774.318	2.342.641	736.226	239.634	1.313.657	-	1.142.160
TOTALE LASTEN	16.820.575	7.273.001	2.014.180	690.958	3.611.608	-	3.230.828
SALDO UIT GEWONE BEDRIJFSUITOEFENING	2.426.799	2.629.151	698.389	101.293-	379.113-	-	420.335-
Saldo rentebaten/-lasten	121.592	-	-	-	-	-	121.592
Resultaat deelneming	52.060-	-	-	-	-	-	52.060-
Mutatie aankoopfonds	427.651	173.498	54.526	17.748	97.291	-	84.588
SALDO UIT BEDRIJFSVOERING	2.923.982	2.802.649	752.915	83.545-	281.822-	-	266.215-
Toerekening Algemeen beheer	-	133.613-	41.982-	13.657-	76.963-	-	266.215
EXPLOITATIERESULTAAT	2.923.982	2.669.036	710.933	97.202-	358.785-	-	-

De verdeling van de kosten vindt hoofdzakelijk plaats op basis van de personele bezetting van de verschillende museale functies.

7

vanaf
6 | 10 | 16

24

ANNA PAULOWNA

*een kleurrijke Romanov
aan het Nederlandse Hof*

CONCLUSIE & Vooruitzicht 2016

24 Jean-Baptiste van der Hulst (1790-1862), Portret van Anna Paulowna, 1831. Na de geslaagde tentoonstellingen Grace Kelly, prinses & stijl-icoon (2014) en Sisi, sprookje & werkelijkheid (2015) verlegt Paleis Het Loo in 2016 met Anna Paulowna, een kleurrijke Romanov aan het Nederlandse hof (vanaf 6 oktober 2016) het perspectief; dit keer staat het Nederlandse koningshuis centraal.

Ook het derde jaar van de subsidieperiode 2013-2016 was uiterst succesvol. Het nieuwe beleid kan zo langzamerhand 'gewoon' beleid genoemd worden. Het publiek staat volledig centraal en de marketing- en communicatiecampagnes zijn scherper op de bezoekers gericht. Het vernieuwde educatieaanbod resulteerde in het op een haar na behalen van het beoogd aantal leerlingen en scholieren dat jaarlijks Paleis Het Loo bezoekt, terwijl Winterpaleis Het Loo zijn meest succesvolle editie beleefde en de presentatie van de Gouden Koets veel extra bezoekers opleverde.

Het is verleidelijk om in dit jaarverslag vooruit te blikken naar 2021. Paleis Het Loo beschikt dan over een schitterende ondergrondse uitbreiding, is volledig gemoderniseerd en kan tot 500.000 bezoekers per jaar ontvangen. Maar die verleiding weerstaan we - op deze eerste zinnen na - en stellen vast dat 2015 goed is verlopen en de verwachtingen voor 2016 hooggespannen zijn.

Door deelname aan het samenwerkingsproject CollectieCentrum Nederland zorgen we voor optimale bewaaromstandigheden van de collectie.

De tentoonstellingen over Sisi en Wilhelm II trokken enorm veel bezoekers en belangstelling van de media. Naast aandacht voor hun verschillende maar evenzo interessante levensverhalen was er in deze exposities ook aandacht voor het Nederlandse koningshuis in een Europese context. In 2016 draaien

we het om. Paleis Het Loo vindt het de hoogste tijd voor een expositie over een 'Nederlandse' vorstin: Anna Paulowna. Ze was niet alleen een opmerkelijke koningin, maar ook een sleutelfiguur in de lange relatie tussen Nederland en Rusland. Ze maakte een belangrijke verandering mee: het koningshuis als machtsfactor transformeerde naar een voornamelijk symbolisch en publiek instituut. Zo kreeg ze aan het einde van haar leven te maken met volstrekt nieuwe zaken als de pers en ministeriële verantwoordelijkheid, iets waaraan deze 'tsarendochter' maar moeilijk kon wennen.

Het komend jaar staat voor een groot deel in het teken van de verdere voorbereidingen van de *Renovatie & Uitbreiding*. Tegelijkertijd vindt de verplaatsing van de collectie naar eerst het tijdelijke depot in Lelystad plaats en later naar het nog te bouwen CollectieCentrum Nederland. Deze twee ingrijpende veranderingen vragen veel van onze medewerkers en vrijwilligers. In hun capaciteiten, inzet en betrokkenheid heeft de directie het allergrootste vertrouwen. We gaan dan ook met veel plezier en energie de toekomst tegemoet.

FACTS & Figures

PUBLIEK

& Programma

- Bezoekers: 356.386
- Museumkaarthouders: 114.501
- E-tickets: 38.125
- Scholieren: 8556
- Bezoekers Sisi-tentoonstelling: 141.527
- Gemiddelde waardering Sisi-tentoonstelling: 7,9
- Gemiddelde waardering nieuwe educatieprogramma's: 8,0
- Pendeldienst: 23.221 tickets
- Rondleidingen: 3917
- Audiotours: 21.296
- Tentoonstellingen: 9
- Evenementen: 6

VERZAMELEN

& Bewaren

- Omvang collectie: 160.000
- Aankopen: 15
- Schenkingen: 158
- Langdurig inkomende bruiklenen: 51
- Inkomende bruiklenen: 1.697
- Uitgaande bruiklenen: 362

REGISTRATIE

- Analoge registratiegraad: 98%
- Digitale registratiegraad: van 59,8% (2014) naar 66,7% (2015)
- Aantal records: van 105.297 (2014) naar 117.410 (2015)
- Virtuele records: 10.648
- Nieuwe mediarecords: 28.892
- Barcodes aangebracht: 5.808

MARKETING

& Communicatie

- Facebook: 20.613 likes
- Twitter Paleis Het Loo: 2.751 volgers
- Twitter Tuin Paleis Het Loo: 2.884 volgers
- Twitter EducatiePaleisHetLoo: 578 volgers
- Magazine: 4 / oplage 105.000
- Paleis Het Loo werd aanbevolen op TripAdvisor.
- De dronevideo van Paleis Het Loo werd op Facebook 756.000 bekeken, 4421 keer gedeeld en 8679 geliked.
- Paleis Het Loo belandde in de top tien voor de beste plekken voor een high tea:
[http://www.quotenet.nl/Nieuws/Tea-time!-Dit-zijn-de-10-beste-plekken-ter-wereld-voor-
een-high-tea-148575](http://www.quotenet.nl/Nieuws/Tea-time!-Dit-zijn-de-10-beste-plekken-ter-wereld-voor-een-high-tea-148575).

RESTAURANT BALZAAL

& Prins Hendrik Garage

- 133.391 kopjes koffie, waarvan:
 - 57.014 cappuccino's
 - 2618 espresso's
 - 9834 machiato's
 - 7042 high tea's;
- 14.401 potjes thee;
- 61.803 taartjes, waarvan
 - 9865 petit fours
 - 22.243 appeltaartjes

DE WINKEL

verkocht

- 4699 Ansichtkaarten
- 3253 boeken
- 1606 catalogi Sisi, sprookje & werkelijkheid
- 1131 Mijn leven is van mij (over Sisi)
- 1445 Stersieraden (Sisi)
- 1300 Prinsessensieraden- en jurkjes
- 1355 'Paleisproducten' als jam, sap, chocolade, mosterd en dressing
- 845 Op Meissen-servies/Service de Palais Royal van Koning Willem I geïnspireerde aardewerk

PERSONEEL

& Organisatie

- Aantal medewerkers: 154
- Aantal vrijwilligers: 194
- Ziekteverzuim: van 4,62% (2014) naar 6,64% (2015)

FINANCIËN, PARTNERS

& Fondsen

- Gift BankGiro Loterij: € 300.000
- Gift BankGiro Loterij geoormerkt werven: € 394.038
- Opbrengst toeslag Sisi-tentoonstelling: € 296.000
- Bijdrage ABN AMRO Sponsor Sisi-tentoonstelling: € 20.000.
- Bijdragen fondsen Sisi-tentoonstelling:
 - VSBfonds: € 25.000
 - Prins Bernhard Cultuurfonds: € 15.000
 - BankGiro Loterij: € 60.000
- Aantal partners en fondsen:
 - Betrokken stichtingen en verenigingen: 6
 - Fondsen op naam: 5
 - Vrienden: 885

COLOFON

Tekst

Marieke Berendsen, Fabienne van Beek, Karlien Dijkstra, Angélique van den Eerenbeemd, Pien Harms, Michel van Maarseveen, Susanne te Riet, Liesbeth Schotsman, Gerdi Verbeet.

Redactie

WerkOpZolder / Anton Kos

Interviews

WerkOpZolder / Anton Kos

Beeldresearch

Angélique van den Eerenbeemd / Laura Meerveld

Beeldredactie

WerkOpZolder / Anton Kos en RROOK strategie x ontwerp

Vormgeving & coördinatie productie

RROOK strategie x ontwerp

Druk

Drukkerij Coers&Roest

Stichting Paleis Het Loo

Nationaal Museum
Koninklijk Park 1
7315 JA Apeldoorn
paleishetloo.nl
info@paleishetloo.nl

Alle afbeeldingen

© Paleis Het Loo, tenzij anders vermeld.

Fotografie omslag voorzijde: Menno Mulder Photography. Fotografie omslag achterzijde: Studio Sevenum.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, niet elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Paleis Het Loo.

PALEIS HET LOO

BankGiroLoterij
WIN MEER, BELEEF MEER

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

PALEIS HET LOO

Koninklijk Park 1
7315 JA Apeldoorn
t +31 (0)55 577 24 00
i paleishetloo.nl
e info@paleishetloo.nl